

Kansallisvaltion identiteettipolitiikka

Kansallinen identiteetti politiikan tutkimuksen käsitteenä

PASI SAUKKONEN

ABSTRACT
The Politics
of a Nation-state
Identity

In studies of national identity, the contribution of political science has been relatively scarce and fragmented, whereas in other sciences, the political aspects have largely been neglected. The main objective of this essay is thus to develop a way to read national identity politically. National identity has a wide range of meanings reaching from the identification of an individual with a national unit or community to several forms of collective identity. In order to enhance terminological clarity, the identity of a nation-state is separated as an especially relevant concept for political science. In order to offer preconditions for comprehensive, systematic and empirical analysis, the field of the nation-state identity is constructed by distinguishing and combining the components of the notion of a nation (state, territory, genealogy, culture and identification) with the time-space dimensions of the notion of an identity (homogeneity, differentiation, continuity). The main political foci of the nation-state identity come about from the linking together of the politics of identity with state policies and politics. The two elementary questions are: "what is a nation?" and "what is the identity of a nation-state like?"

Tässä artikkelissa tarkastellaan kansallisen identiteetin käsitteeseen liittyviä poliittisia merkityksiä sekä pohditaan politiikan tutkimuksen tarjoamia mahdollisuuksia kansallisen identiteetin tutkimukselle. Tavoitteenani on hahmottaa käsitteellisen erittelyn avulla kansallisvaltion identiteettipoliittista lukutapaa, jolla voidaan analysoida ja arvioida valtioon liitettyjen kansallisten ominaisuuksien poliittisia kiinnekohtia. Johdannossa tarkastelen lyhyesti kansallisen identiteetin teeman asemaa politiikan tutkimuksessa. Sen jälkeen esitän kansallisvaltion identiteetin valtio-opin kannalta relevanttina kansallisen identiteetin erityistapauksena. Kokonaisvaltaista, systemaattista ja empiiristä analyysia varten konstruoin kansallisvaltion identiteetin kentän erittelemällä kansa- ja identiteetti-käsitteiden eri komponentteja ja ulottuvuuksia. Kansallisval-

tion identiteettipolitiikan kysymyksenasettelua kartoitan pohtimalla yleisen identiteettipoliittisen lähestymistavan erityisiä yhtymäkohtia valtiollisiin instituutioihin ja toimintoihin. Perustavanlaatuisiksi kysymyksiksi nousevat 1) mikä on kansallisvaltion käsitteen sisältämä kansa? ja 2) millainen on kansallisvaltion identiteetti yhtenäisyyden, erottautumisen ja jatkuvuuden ulottuvuuksilla?

Kansallinen identiteetti politiikantutkimuksessa

Kansallista identiteettiä, suomalaisuutta, kansallista kulttuuria, kansallista mentaliteettia, Suomen olemusta ja sen kansainvälistä asemaa koskevaa kirjallisuutta on ilmestynyt viime vuosina runsaasti. Keskustelua ovat dominoineet ennenmuuta historioitsijat ja sosiologit,

Suomessa myös esimerkiksi kulttuuriantropologit ja kansatieteilijät.¹

Sitävastoin politiikantutkijat eivät ole olleet paljонkaan esillä, vaikka kansallisen identiteetin tematiikka on ollut läheistä eräille tutkimustraditioille. Yhteys on ollut ilmeinen esimerkiksi vertailevassa politiikassa, josta erityistapauksena poliittisten kulttuurien vertaileva tutkimus (ks. yleisesti Dogan & Pelassy 1984, 58-66; Berndtson 1994), kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa, jossa nimenomaan toiseuskeskustelu on saanut jalansijaa (Waever 1995; Harle 1994) ja uusien poliittisten liikkeiden tutkimuksessa, jossa erityishuomion kohteena on ollut nationalistinen tai rasistinen äärioikeisto (Elbers & Fennema 1993; Vaarakallio 1997).

Lisäksi eräät tutkijat ovat keskittyneet tematiikkaan määrätietoisesti kukin omasta, muista tutkijoista usein suuresti poikkeavasta näkökulmastaan. Esimerkiksi Pertti Joenniemi (1993) ja Teija Tiilikainen (1997) ovat arvioineet Suomen poliittista identiteettiä muuttuvissa kansainvälisissä olosuhteissa, Vilho Harle (1991) on tutkinut hyvän ja pahan vastakohtaisuuteen liittyvän vihollisen olemusta, Rolf Büchi (1997) on pohtinut nationalismia ja siihen liittyvää symbolista vallankäyttöä, Klaus Sondermann (1997) on analysoinut kansallisen diskurssin, mm. kansallislaulujen poliittista sisältöä ja Mika Hannula (1997) on analysoinut Suomen, suomalaisuuden ja suomalaisena olemisen narratiivisia käsitteellistämismahdollisuuksia.

Yhtenä syynä valtio-oppineiden kaikesta huolimatta laimeahkoon panokseen kansallisen identiteetin tematiikkaan lienee, ettei kansan käsite ole toisen maailmansodan jälkeen kuulunut politiikan tutkimuksen keskeiseen käsitteistöön, lukuunottamatta tietenkin kansanvaltan kansana (vrt. Pesonen, Sänkiaho, Borg 1993; tieteenalan käsitteistä ks. esim. Jansson 1970; Berndtson 1995; Paloheimo & Wiberg 1997).

Määritelmällisesti varsin ongelmattoman ”vaalikansan” lisäksi ”kansan” esiintyy kuitenkin

kin kansallisen identiteetin kannalta kiinnostavammalla tavalla keskeisesti myös kansallisvaltion käsitteessä. Kansallisvaltio (*nation-state*) tarkoitti alunperin territoriaaliseen valtio (*state*) yhdistynyttä kansallista yhteisöä (*nation*), mutta termi on alkanut käytännössä tarkoittaa kaikkia maailman valtioita (Connor 1994, 36-39). Vaikka yksi valtio – yksi kansa -periaate ei itsenäistymisistä ja sisäisistä homogeenisointipyrkimyksistä huolimatta liene missään toteutunut täydellisesti, tämän periaatteen sisältämää kansallisvaltiollista puhetapaa voi pitää toteutuneena. Arkikielen lisäksi kansallisvaltion käsite on otettu luontevasti haltuun yhteiskuntatieteelliseen käsitteistöön. Kuten Erkki Berndtsonin huomauttaa, vaikka valtion ei (Max Weberin määritelmän mukaan) tarvitse olla kansallisvaltio, näin kuitenkin nykyään käytännössä usein on (Berndtson 1995, 39-40).

Kansallisvaltio ymmärretään tässä yhteydessä siis valtioksi, joka oletetaan jonkin kansallisuutta määrittävän kriteerin nojalla homogeeniseksi². Tällöin valtion, sen väestön sekä kieleen ja kulttuuriin tai alkuperään perustuvan yhteisön keskinäisiä suhteita ei problematisoida, vaan ne nähdään yhden ja saman kansallisvaltiollisen yksikön eri aspekteina. Kuitenkin vain alle kymmenen prosenttia valtioista voidaan luokitella kansallisvaltioiksi, joissa ei ole merkittävää vähemmistöä (Connor 1994, 39³). Heikki Paloheimo ja Matti Wiberg osoittavatkin kansa-käsitteelle jo selvästi enemmän huomiota ja tekevät erottelun kolmen tapauksen välillä: homogeeniset kansallisvaltiot (jonka kansalla tavallisesti on yhteinen kieli), monikansalliset valtiot ja monen eri valtion alueella asuvat kansat (Paloheimo & Wiberg 1997, 94-95).

² Erona siitä kansallisvaltion määritelmästä, jossa ”kansan” viittaa poliittiseen yhteisöön ja ”valtio” moderniin valtio, jolloin kansallisvaltiota saatetaan pitää myös länsimaisen demokratian tai jopa hyvinvointivaltion synonyymina (Kosonen 1992, 47; ks. myös Bendix 1969, 127-128; Offe 1996, 61-71). Näissäkään merkityksissä läheskään kaikki maailman valtiot eivät tietenkään ole kansallisvaltioita.

³ Luvut ovat vuodelta 1971. Sittemmin on itsenäistynyt runsaasti uusia maita (ks. esim. Berndtson 1994, 101), joista kuitenkin vain pieni osa on etnisesti yhtenäisiä.

¹ Artikkelin nykykeskustelua koskevat huomautukset pohjautuvat valmisteilla olevaan väitöskirjaani, jonka keskeisenä aineistona on Suomessa ja Alankomaissa 1980-1997 käyty keskustelu kansallisesta identiteetistä.

Muilta tieteenaloilta on viime vuosina tullut runsaasti huomautuksia kansallisen identiteetin tai siihen liittyvien aspektien poliittisuudesta (ks. esim. Pulkkinen 1996, 147-151; Paasi 1984, 51; Anttonen 1996a; Anttonen 1996b, 16-29; Leerssen 1991, 173). Näiden huomautusten taustalla on usein ongelmalliseksi koettu juuri homogeeniseksi oletetun ihmisyyteen ja poliittisen yksikön käsitteellinen yhdistäminen, mistä kansallisvaltio on yksi tapaus (ks. myös Connor 1994, 36-43). Mainintojen välillä on varsin suuria eroja eikä ”poliittisuutta” ole yleensä selvästi määritelty. Täten on aiheellista selvittää tarkemmin, mitä eri ”poliittisuuksia” kansalliseen identiteettiin liittyy, ja vastavasti mitä annettavaa valtio-opilla voisi olla tämän teeman käsittelylle.

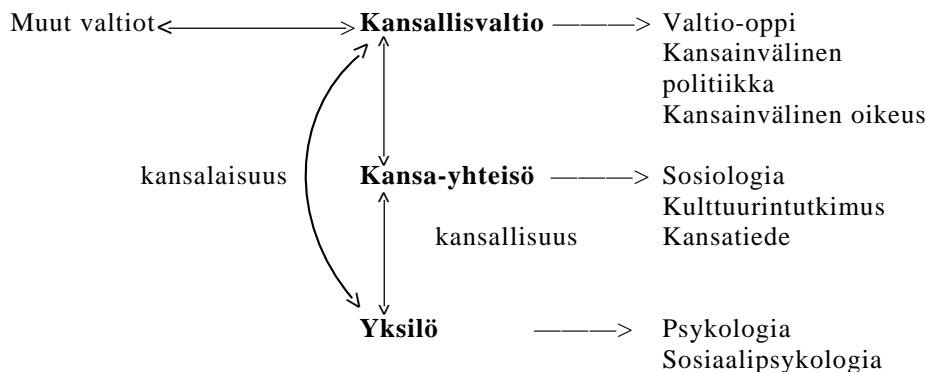
Viime vuosien vilkkaan keskustelun jälkeen on odotettavissa kansallista identiteettiä koskevan debatin laantumisen. Kansallisen identiteetin relevanssi tuskin kuitenkaan vähenee lähi-vuosikymmeninä. Kansallisvaltiolle ja erityisesti sen suvereenisuudelle on ennustettu kuolemaa (esim. Camilleri & Falk 1992), mutta enemmän transformaatiota kuin tuhoutumista korostavat vasta-argumentit ovat vakuuttavia (esim. Hirst 1997). On myös esitetty, että kuokoistava nationalismitutkimus olisi jo sinänsä osoitus siitä, että kansa-käsite ja nationalismi ilmiöinä olisivat jo ohittaneet huippukautensa (Hobsbawm 1993, 192). Kansakunnalla on kuitenkin lukuisia vetovoimatekijöitä, jotka selittävät siihen identifioitumiseen liittyvää emotionaalista voimaa ja vastustusta kansakunnan kaatoamista tai rappeutumista kohtaan (Anttila 1997, 91). Monien mielestä omalla identiteetillä on, Teppo Korhosen sanoin, ”tapana koota voimansa ja vahvistua ulkoisen vaaran uhatessa” (Korhonen 1993, 7). Nimenomaan kansallisen identiteetin puolustamisesta onkin juontunut runsaasti retorista potentiaalia esimerkiksi integraatio- ja globalisaatiokehitysten vastustamiseksi eri yhteyksissä (vrt-Éönttonen 1996a). Joka tapauksessa kansallisen identiteetin pohittaminen auttaa samalla miettimään niitä identiteettipoliittisia ratkaisuja, jotka käyvät välttämättömiksi etsittäessä vaihtoehtoja kansalliselle identiteetille, olivat nämä sitten territoriaalisia, supra- tai transnationaalisia tai virtuaalisia.

Kansallisen identiteetin merkityserot

Mutta mistä kansallisessa identiteetissä on kysymys? Viimeaikaisessa keskustelussa on esitetty kansallisesta identiteetistä paljon käsityksiä, joiden väliset merkityserot ovat huomattavia. Eräiden peruserojen tekeminen on siten välttämätöntä. Sitä ennen on syytä muistuttaa, että kansallinen identiteetti on käsitteenä huomattavan nuori. Sen ensimmäisiä vaikutusvaltaisia käyttäjiä oli Erik H. Erikson, jonka psykoanalyttiseen teoriaan nojaavat kirjoitukset ovat vaikuttaneet huomattavasti identiteetti-käsitteeseen yleensä (de Levita 1965, 51-74). Yleisessä keskustelussa kansallisen identiteetin käsitettä alettiin käyttää satunnaisesti 1960-luvulla (esim. Donner 1969 (1967); Enzensberger 1970 (1963)). Yksilöidentiteetin ja muiden kollektiivisten identiteettien osalta keskustelu oli hyvinkin voimakasta jo 1970-luvulla (ks. Laeyendecker 1974, 3). Kansallinen identiteetti nousi keskeiseksi identiteettikeskustelun kohteeksi varsinaisesti vasta 1980-luvulla, esimerkiksi globalisaatiosta, siirtolaisuudesta, pakolaisuudesta, kansallisten kulttuurien ja kansallisvaltioiden kohtalosta, uusista nationalistisista liikkeistä, Itä-Euroopan murroksesta ja Euroopan Unionin kulttuurisesta ulottuvuudesta käytyjen keskustelujen yhteydessä.

Kansallisen identiteetin merkityserot on selvennyksen vuoksi syytä jakaa aluksi kolmeen pääkategoriaan. Kansallisella identiteetillä voidaan ensinnäkin tarkoittaa *yksilön identifioitumista kansalliseen ryhmäänsä tai kansallisuutensa symboleihin* (Anttila 1997, 85). Tällöin kysymys on yhdestä yksilön sosiaalisesta identiteetistä kansakuntaryhmän jäsenenä (mt., 86; ks. myös etninen identiteetti, esim. Liebkind 1992, 147-185). Jorma Anttilan mukaan tällöin on selvempää puhua kansallisesta minäidentiteetistä tai kansallisesta identifioitumisesta (Anttila 1997, 86).⁴ Toiseksi, kansallisella identiteetillä voidaan viitata yhteen *kollektiivisen identiteetin tai ryhmäidentiteetin erityistapaukseen*. Kollektiivisesta identiteetistä on kyse silloin kun joitakin identiteettiä koskevia ominai-

⁴ Poliitiikan tutkijoista tätä kansallisen identiteetin aspektia ovat tutkineet mm. Risto Sänkiäho ja Erika Säynäsallo EU-kansanäänestyksen yhteydessä (1994).

Kuvio 1. Kansallisen identiteetin käsitteen painopisteet ja tieteenalakohtaiset yhteydet⁵

suuksia annetaan ensisijaisesti ryhmälle tai yhteisölle (Kaunismaa 1997, 221). Kansallista identiteettiä voi pitää yhtenä tällaisen kollektiivisen identiteetin lajina. Tällöin kysymys on yhdestä me-identiteetistä, jotka kaikkiaan ulottuvat kahden henkilön me-identifioinnista sukujen, ammattikuntien ja alueellisten yhteisöjen kautta kansallisiin, uskonnollisiin tai poliittisiin identiteetteihin (Kaunismaa 1997, 220). Kolmas lähestymistapa korostaa nimenomaan kansallisen kokonaisuuden erityisluonnetta muihin ryhmiin ja yhteisöihin verrattuna, jolloin keskeinen erityisyyttä luova piirre on kansallisen yhteisön suhde poliittiseen organisaatiomuotoon, valtioon. Tässä suhteessa ilmenee useimmista muista kollektiivisista identiteeteistä poikkeavia instituutioita, sosiaalisia rakenteita ja symbolijärjestelmiä kuten yhteiskunta, kansantalous, valtionhallinto, puolustuslaitos, oikeuslaitos, koulujärjestelmä, kansalliset symbolit ja kansallinen kulttuuri. Tässä merkityksessä voidaan puhua *kansallisvaltion identiteetistä* (vrt. Smith 1991, 14).

Ensimmäisessä kansallisen identiteetin merkityksessä keskeistä on siis yksilön suhde kansalliseen yksikköön, valtioon (*kansalaisuus/citizenship*) tai kansalliseen yhteisöön (*kansal-*

isuus/nationality). Tämä kansallisen identiteetin merkitys kuuluu erityisesti sosiaalipsykologian alaan. Toisessa, erityisesti sosiologian, mutta myös esimerkiksi antropologian ja kulttuuritutkimuksen alaan kuuluvassa merkityksessä keskeistä on kansallisen identiteetin viittamaan kansallisen ryhmän sisäinen organisaatio, sosiaalinen dynamiikka ja omaa ryhmää koskeva merkityksenmuodostus.

Kansallisvaltion identiteetistä puhuttaessa tärkeimmät suhteet puolestaan vallitsevat eri kansallisten yhteisöjen ja yksikköjen välillä. Tietyn kansallisvaltion sisällä kysymys on valtioinstituution yhteydestä esimerkiksi virallisiin ja puhuttuihin kieliin, väestön sukujuuriin tai alkuperään, kansalliseen kulttuuriin, yhteiseksi koettuun historiaan, kotimaaksi määriteltyyn territorioon ja kansallistunteeseen. Toisaalta kansallisvaltion identiteetille ovat olennaisia sen suhteet muihin kansainvälisen yhteisön jäseniin, toisiin valtioihin.

Tämän kansallisvaltion erityisproblematiikkaan keskittyvän merkityksen kautta pidän kansallista identiteettiä relevanttina käsitteenä ja tutkimuskohteena nimenomaan valtio-opilla. Kansallisvaltion identiteetillä tarkoitetaan työmääritelmänä *kansallisvaltioksi katsotun kokonaisuuden sisältämää yleistä merkitysjärjestelmää ja symbolimaailmaa, johon valtion olemassaolo ja erityisluonne kansallisvaltiona perustuu*. Ylläesitettyjä painopisteitä ja tieteenalakohtaisia yhteyksiä voidaan havainnollistaa kuvion 1 (yllä) avulla.

⁵ Tämä kuvio on tarkoitettu ainoastaan käsitteellisen jaon havainnollistamiseksi. Relevanteista tieteenaloista siitä puuttuvat esimerkiksi kaikkiin kolmeen kohtaan näkökulmasta riippuen sijoittuvat historian tutkimus ja maantiede, sekä psykoanalyttistä teoriaa soveltava tutkimus.

Vaikka kuvion käsitteellisiä merkityksiä voidaan tarkastella toisistaan erillään, ne liittyvät käytännössä tietenkin saumattomasti toisiinsa. Valtio antaa yksilölle kansalaisuuden, mutta kansallisvaltiollisuutta tuottavaa merkitysjärjestelmää ja symbolimaailmaa ei ole olemassa ilman valtioon kuuluvien jäsenten (sekä relevanttien ulkopuolisten tahojen) ilmaisuille ja symboleille antamaa tunnustusta, tietoisuutta kansallisvaltion olemassaolosta ja erityispiirteistä (vrt. alueellisesta identiteetistä Paasi 1986, 34-39). Kansallinen ryhmäidentiteetti on samaten jatkuvassa muutoksessa, ja sen sisäinen dynamiikka vaikuttaa myös kansallisvaltiota koskeviin käsityksiin, vaikka yhtä lailla poliittinen järjestelmä ja yhteiskunnalliset instituutiot vaikuttavat kansallisen yhteisön jäsenten elämäntilanteisiin ja niissä muodostuviin käsityksiin ”itsestä” ja omista viiteryhmistä.

Kansallinen identiteetti on syytä nähdä monitahoisena ja -tasoisena käsitteenä ja ilmiönä, jota on vaikea sijoittaa yksiselitteisesti mihinkään paikkaan, tilanteeseen tai diskursiiviseen kokonaisuuteen. Willem Frijhoffia soveltaen kansallisvaltion identiteetti vaatii ensinnäkin enemmän tai vähemmän autonomisesta todellisuudesta tehtyjen havaintojen valikointia ja järjestämistä valtiollista/kansallista nimeä (esim. Suomi) kantavan kokonaisuuden alle (esim. suomalaisuus). Toiseksi näiden kansalliseksi ”leimattujen”, symboleiksi, representatioiksi ja diskursseiksi muodostuneiden havaintojen on saatava sekä yhteisön sisä- että ulkopuolelta tunnustusta pätevänä esityksenä kansallisen yksikön tai yhteisön todellisuudesta (Frijhoff 1992, 614). Havaintojen tekeminen, järjestäminen, nimeäminen, esittäminen, vastaanotto ja kommentointi on jatkuva monimuotoinen prosessi.

Kansallisen identiteetin määrittelemisen vaikeus tai pitkään jatkunut suoranainen määrittelemättömyys (ks. Schlesinger 1987, 220) johtuneen ennen muuta juuri tästä monitasoisuudesta ja identiteetin paikantamisen vaikeudesta. Näistä ongelmista ja epäselvyyksistä huolimatta kansallinen identiteetti on mielestäni käyttökelpoinen termi tieteelliselle tutkimukselle. Ensinnäkin sitä voidaan pitää suhteellisen neutraalina kattokäsitteenä monille muille samaan tematiikkaan liittyville käsitteille (kansanluonne, suomalaisuus, kansallinen kulttuuri tai menta-

liteetti). Mutta ennen muuta kansallisvaltion identiteetti on hyödyllinen käsite siksi, että sen kautta voidaan avata kansallisvaltiollisen ajattelun ja puhettavan poliittisia merkityksiä.

Kansallisvaltion identiteetin kenttä

Kansallisvaltion identiteettipolitiikan näkökulmasta kansallisen identiteetin täsmällinen määrittelemisen ei ole välttämätöntä. Sitä vastoin on kysymyksenasettelun täsmentämiseksi tärkeää ymmärtää, minkälaisia eri ulottuvuuksia ja osa-alueita kansallisvaltion identiteettiin liittyy. Tätä varten olen kehittänyt analyttistä kehyksen, jota kutsun kansallisvaltion identiteetin kentäksi. Tämän kentän avulla kansallisvaltion identiteetin kannalta relevantteihin ilmiöihin ja ilmaisuun voidaan kiinnittää huomiota kokonaisvaltaisesti, systemaattisesti ja täsmennetyksi. Kansallisvaltion identiteetin kenttä saadaan aikaan erittelemällä kansa- ja identiteetti-käsitteiden sisältämiä ulottuvuuksia ja komponentteja (ks. myös Saukkonen 1996).

Kansa

Kansa-käsitteen sisällöstä, kansan ja kansaan kuulumisen kriteereistä on mahdotonta päästä yksimielisyyteen (ks. esim. Kemiläinen 1964; Hutchinson & Smith (toim.), 1994). Nationalismia käsittelevässä kirjallisuudessa on usein sovellettu jakoa kahteen toisistaan ratkaisevasti poikkeavaan kansa-käsitteeseen, joita on kutsuttu esimerkiksi liberaaliksi (tai anglosaksiseksi) ja romanttiseksi (tai mannermaiseksi) kansa-käsitteeksi. Liberaalissa versiossa kansa nähdään poliittisena yhteisönä, jonka jäsenillä on yhteiset oikeudet ja velvollisuudet tietyn valtiollisen alueen sisällä. Romanttisessa versiossa kansa muodostuu yhteisten kulttuuripiirteiden (kielen, uskonnon, tapojen, asenteiden ja/tai ideaalien) nojalla. (Koch 1991, 224-225.) Anthony D. Smithin mukaan kansa-käsitteen ongelmallisuutta mutta myös sen joustavuutta ja kestävyyttä selittää nimenomaan, että siinä sekoittuu kaksi ulottuvuusyhdistelmää, toisaalta valtiollinen (*civic*) ja territoriaalinen, toisaalta etninen ja genealoginen (Smith 1991, 15).

Kansallisen identiteetin näkökulmasta Smithin mainitsema ulottuvuusyhdistelmä kannattaa jakaa edelleen kahtia. Etnis-genealogisesta

yhdistelmästä voidaan ottaa yhteinen kulttuuri (kieli, uskonto, yhteiset arvot ym.) irrallleen käsityksestä yhteisestä perimästä ja esivanhemmista. Kansa kulttuuriyhteisönä on laadullisesti ratkaisevasti erilainen kuin yhteiseen sukupuhun perustuva kansa suurena perheenä. Kielen, uskonnon tai elämäntavan voi vaikeuksista huolimatta oppia ja omaksua, biologiset vanhemmat ja perintötekijät eivät sitävästoin ole vaihdettavissa. Geneettisen perimän puolesta hyvinkin heterogeenisessä yhteisössä voi olla runsaasti yhteisiä kulttuurisia piirteitä. Toisaalta perimältään läheisillä ihmisryhmillä saattaa historiallisen kehityksen johdosta olla eri kieli, uskonto ja elämäntavalliset piirteet.

Valtiollis-territoriaalinen yhdistelmä voidaan samaten jakaa kahteen osaan. Tällöin poliittis-hallinnollinen komponentti (*polity*) erotetaan kansallisen yhteisön asuttamasta maa-alueesta ja yleisemmästä territoriaalisuudesta. Vaikka valtio määrittellään yleensä territoriaalisiksi yksiköksi, alueellisuuden erottaminen omaksi kokonaisuudekseen helpottaa kansalliseen identiteettiin olennaisesti liittyvien maa- ja maise-ma-aspektien saamista esille. Lisäksi se auttaa ottamaan huomioon muitakin kuin valtiollisia territoriaalisuuksia (esim. kulttuurialueet, ”luonnolliset rajat”) sekä analysoimaan valtioterritorioiden vaihtelua eri aikakausina. Lisäksi poliittisista oikeuksista nauttivien kansalaisten yhteisö on syytä erottaa kaikista alueen asukkaista, joihin kuuluvat lisäksi esimerkiksi lapset, maassa tilapäiset asuvat ulkomaalaiset sekä kansalaisuutta hakevat ulkomaalaiset.

Edellä mainittuja kansa-käsitteen neljää kriteeriä (valtio, territorio, syntyperä ja yhteinen kulttuuri) historiallisesti myöhäisempi tarkennus kansamääritelmiin koskee kansallista tietoisuutta ja kansallistunnetta (Kemiläinen 1964, 42, 59), nykytermein siis yksilöiden kansakuntaan identifioitumista ja kansallisten symbolien hyväksymistä ”omina” symboleina. Useimmiten kansa(kunta)an identifioituminen tapahtuu yhden tai useamman edellämämainitun kriteerin pohjalta. Mutta esimerkiksi Zachris Topeliuksen (1875) mielestä kaikki, jotka tunnustavat Suomen isänmaakseen, rakastavat sitä, kunnioittavat Suomen lakeja ja tekevät työtä sen hyvinvoinnin eteen, ovat yhtä kansaa kielestä ja sukujuurista riippumatta (Topelius 1981, 124; vrt. Renan 1994, 19).

Toisenlainen näkökulma kansa-käsitteeseen avautuu siitä, että termiä kansa pidetään työväen, rahvaan, maalaisväestön, yleensä alimpien sosiaalikerrostumien synonyyminä. Sosiaalinen kriteeri tai hierarkia on usein implisiittisesti läsnäoleva nationalistisessa retoriikassa, jossa pyritään yleensä korostamaan kansallisen yhteisön sisäistä yhteenkuuluvuutta ja samanarvoisuutta.

Nationalistisessa projektissa kansa-käsitteen sosiaalinen merkitys liittyi esimerkiksi siihen, että erityisesti jokin sosiaalisen kategorian säädyn, ammatin tai alueen perusteella määriteltiin ”aidoksi kansaksi”. Suomessa tämän roolin sai etenkin fennomaanien kielenkäytössä maata omistava talonpoikaisto (ks. esim. Alapuro 1987). Eliitin ja ”kansan” välinen suhde on toisenlainen niissä tapauksissa, joissa kansakunnan rakentaminen (*nation-building*) tapahtui ylhäältä päin jo itsenäisen ja suvereenin valtion puitteissa. Esimerkiksi Alankomaissa kansan käsite rakentui sosiaalisessa mielessä lähinnä kaupunkilaisporvariston ympärille (ks. esim. te Velde 1992).

Identiteetti

Identiteetin käsitteen osalta perinteinen kahtiajako kulkee filosofiassa essentialismin ja nominalismin välillä. Essentialistisesta näkökulmasta olioilla on havainnoinnista riippumattomia, olemassaololle välttämättömiä ominaisuuksia. Kansallisen identiteetin näkökulmasta voidaan näin ollen puhua esimerkiksi ikuisesta ja muuttumattomasta kansallishengestä tai kansakunnan ideasta, joka ilmenee eri aikakausina eri tavoin. Nominalismin mukaan olioilla ei ole niiden havainnoinnista riippumatonta olemassaoloa. Kansan olemus koostuu tällöin ainoastaan tiettyinä aikana havaittavissa olevista ominaisuuksista ja piirteistä.

Ihmisyksilöihin ja -ryhmiin sovellettuina molemmat lähestymistavat osoittautuivat ongelmallisiksi (de Levita 1965, 29; Laeyendecker 1974, 9-12). William Jamesin myötä samuutta (identtisyys) merkinnyt identiteetikäsité siirtyi samuuden tunnetta tai tietoisuutta (*sense of a personal identity*) tarkoittavaksi käsitteeksi (ks. James 1952 (1890), 213-220). Psykoanalyttista teoriaa soveltanut Erik H. Erikson kehitti käsitettä edelleen pohtien myös yhteisöpsyko-

logiaa yksilön persoonallisuuden ja lapsuusvaiheiden kokemusten kautta. Hän käytti kirjoituksissaan kansallisen identiteetin käsitettä sekä yksilöidentiteetin että kollektiivisen identiteetin merkityksissä ja lisäksi myös kansanluonteen synonyyminä (Erikson 1971, 36, 77, 166, 253; Erikson 1950, 244).

Viimeaikaisessa kirjallisuudessa on korostettu identiteettien konstruoituneisuutta niiden itseäänselvyyden tai luonnollisuuden sijaan, jolloin on otettu etäisyyttä erityisesti essentialistisiin traditioihin (ks. esim. Pulkkinen 1996, 160-163). Yhteistä eri konstruktivistisille lähestymistavoille on, että yksilö- ja yhteisöidentiteettejä on jatkuvasti ylläpidettävä ja muunnettava olosuhteiden mukaisiksi, kerrottava aina uudelleen (ks. esim. Berger & Luckmann 1971; Giddens 1991; Somers 1994).

Tämä näky selvästi myös eri tavoissa suhtautua kansalliseen identiteettiin. Keskeiseen asemaan ovat nousseet nimenomaan identiteettiä tuottavat tekstit, koodit, symbolit ja representaatiot. Jorma Anttilan mukaan suomalaisuudessa samastutaan "ihmisiä ja heidän ominaisuuksiaan, heidän keskinäisiä käytäntöjään, käyttöesineitään, erilaisia elämänilmiöitä, ympäröivää luontoa ja yhteiskuntaa koskeviin representaatioihin" (Anttila 1996, 201). Pekka Kaunismaan mukaan "kollektiivisen identiteetin ytimen muodostavat ne symboliset koodit, joiden avulla ryhmiä ja yhteisöjä voidaan tunnistaa" (Kaunismaa 1997, 220). Kyösti Pekosen mielestä "'Suomi' on käsitteellinen ja ideologinen abstraktio. "Suomi" on jotakin joka täytyy kuvitella, kuvittelun myötä muodostaa sanoiksi. Erilaisina sanastoina 'Suomi' asettuu osiksi erilaisia diskursseja. Jotta 'Suomi' 'olisi olemassa' merkityksellisenä subjektina, jotta se voitaisiin 'havaita' ja siitä voitaisiin keskustella, 'Suomi' täytyy yhä uudelleen representoida." (Pekonen 1993, 52.)

Kansallisvaltion identiteettipolitiikan perspektiivistä identiteetti-käsitettä on mielekästä ja tarkoituksenmukaista avata myös toiselta suunnalta. Identiteetin essentialistisesta, nominalistisesta tai konstruktivistisesta luonteesta riippumatta se vaatii aina tiettyjen kriteerien täyttymisen sekä spatiaalisella että temporaalisella ulottuvuudella, tilassa ja ajassa (ks. Laeyendecker 1974, 4-5). Baumeisterin sanoin "*whatever differentiates one from others and makes*

one the same across time creates identity" (ks. Mlinar 1992, 5). Kansallisessa kontekstissa voidaan aikaulottuvuudella tarkastella niitä kriteerejä ja tekijöitä, joiden nojalla tietty kansa pysyy "samana" vaikka kaikki sen jäsenet vaihtuvat (jatkuvuus muutoksessa). Tilaulottuvuudella voidaan puolestaan tarkastella niitä, jotka mahdollistavat käsityksen kansallisesta yhtenäisyydestä ja niitä, jotka erottavat kansallisen yksikön tai yhteisön muista kansoista (vrt. Smith 1991, 74-77).

Aikaulottuvuus suuntautuu useimmiten menneisyyteen, kuuluisaan kansan historiaa tiedustelevaan kysymykseen, johon vastaamalla haetaan perusteita olemassaololle ja keskeisten ominaisuuksien jatkuvuudelle. Mutta myös tulevaisuusperspektiivi on tärkeä. Charles Taylor onkin todennut, että ymmärtääksemme keitä olemme, meillä on oltava käsitys paitsi siitä mistä olemme tulossa, myös siitä minne olemme menossa (ks. Giddens 1991, 54). Viimeaikaista kansallisesta identiteetistä käytävää keskustelua onkin enemmän leimannut huoli, onko kansalla tulevaisuutta.

Tilaulottuvuudella on ensinnäkin oikeutetusti korostettu, että identiteetti ei voi rakentua tyhjiössä. Vilho Harlen sanoin: "Toista ja toiseutta tarvitaan oman identiteetin muodostamiseksi: suurta ei voi määritellä ilman pientä, kukaan ei voi nähdä itseään ja omaa ainutlaatuisuuttaan näkemättä sitä, mitä hän itse ei ole" (Harle 1994, 232). Kansallisvaltioista puhuttaessa on kuitenkin mielekkäämpää puhua monikossa "Toisista", koska identiteetinmuodostukseen vaikuttava ympäristö ei ole homogeeninen yksikkö, vaan koostuu lukuisista kansallisista ja ylikansallisista (esim. Eurooppa) vertailukohteista.

Tilaulottuvuudella on lisäksi toinen, erityisesti kollektiivisen identiteetin kannalta olennainen aspekti, joka koskee sisäistä yhtenäisyyttä: miten laaja ihmisryhmä muodostaa yhden kokonaisuuden osakokonaisuuksiksi hajotamisen sijaan. Ihmisyhteisö on aina heterogeeninen, joten ratkaisevaa on sisäisten erojen (esim. yhteiskuntaluokat, etniset tai alueelliset yhteisöt, poliittiset ryhmät) alisteisuus kansallisen tason yhtenäisyydelle ja integroituminen kansalliseen kokonaisuuteen. Mikäli tietyn kansan sisällä esitetään jatkuvasti "virallisista" tulkinnoista selvästi poikkeavia näkemyksiä siitä,

Kuvio 2. Kansallisvaltion identiteetin kenttä; kansa-käsitteen komponentit ja identiteetti-käsitteen tila- ja aikaulottuvuudet

	Yhtenäisyys	Erottautuminen	Jatkuvuus
Valtio			
Territorio			
Sukujuuret			
Kulttuuri			
Identifikaatio			

valtion identiteetti
territorion identiteetti
genealoginen yhteisöidentiteetti
kulttuuriin perustuva yhteisöidentiteetti
yhteenkuuluvuuden tunteeseen perustuva yhteisöidentiteetti

mikä ”kansa” on, kansallinen identiteetti on yhtenäisyyden kannalta kyseenalainen (ks. Bloom 1990, 57).

Kansan käsitteestä on siis mahdollista eritellä viisi sitä konstituovaa komponenttia, jotka jakautuvat institutionaaliseen ja yhteisölliseen puoleen: 1) valtio ja sen väestö; 2) territorio ja sen asukkaat; 3) käsitykset yhteisestä alkupe-
 rästä tai esivanhemmista ja näiden käsitysten yhdistämä kansa suurena perheenä; 4) yhteinen kulttuuri (kieli, uskonto, tavat, arvot, asenteet) ja siihen kuuluvat ihmiset; 5) yhteenkuuluvuuden tunteen kokemus ja manifestaatiot sekä niiden perusteella muodostuva kansa-yhteisö. (Sosiaaliseen ulottuvuuteen palataan erikseen myöhemmin.) Identiteetin käsitteestä voidaan puolestaan avata kolme identiteettiä konstituovaa ulottuvuutta: 1) sisäinen yhtenäisyys (homogeenisuus), 2) ulkoinen erottautuminen (differentiaatio) ja 3) ajallinen jatkuvuus (kontinuiteetti). Näin saadaan aikaan ylläoleva esitys (Kuvio 2) kansallisvaltion identiteetin kentästä.

Kyseessä ei siis ole kansallisvaltion identiteetin määritelmä, vaan rakenteeltaan yksinkertaistettu teoreettinen kokonaistila, johon voidaan paikantaa eri määritelmiä sekä kansallista identiteettiä koskevia ilmaisuja. Vaakarivien esittämät identiteettiyksiköt on myös ymmärrettävä teoreettisina konseptioina. Määritelmät ja ilmaisut sisältävät useimmiten yhdistelmiä eri kriteerien ja ulottuvuuksien välillä, joissa esimerkiksi valtio, alue ja kieliyhteisö liitetään toisiinsa kansalliseksi kokonaisuudeksi ja joissa korostetaan joko yhtenäisyyttä, erottautumista tai historiallista kehitystä. Näiden yhdistelmien välisiä suhteita voidaan samaten tarkastella kyseisen kentän puitteissa.⁶

Kenttään on mahdollista sijoittaa myös eri valtioita tai muita yksiköitä (esim. EU) ja tarkastella erilaisista lähteistä saatavan informaation nojalla niiden asettumista kansallisvaltion identiteetin kokonaiskuviin. Relevantteja seikkoja ovat tällöin esimerkiksi maantieteellinen asema, naapurimaat ja suhteet niihin, valtion historiallinen rakentuminen ja valtiomuoto, valtiollisten rajojen luonne ja stabiilius, muuttoliikkeiden osuus väestökehityksessä, keskeiset kulttuurihistorialliset piirteet ja väestön rakenne (kieli, uskonto, kaupungistuminen, sosiaalinen kerrostuneisuus jne.), merkittävät sisäiset ristiriidat ja avoimet konfliktit sekä kansallista yhteenkuuluvuuden tunnetta manifestoivat ilmiöt (vrt. Paasi 1986, 37-38).

Tällainen tapauskohtainen olosuhteiden erittely ja analysointi voi olla hedelmällistä etenkin vertailtaessa keskenään kahta tai useampaa valtiota erityisten painopistealueiden ja jännitteiden esille saamiseksi. Tapausten ainakin osittainen kontekstualisointi on kuitenkin välttämätöntä myös deskriptioiden ja määritelmien tutkimisessa.

⁶ Esimerkkeinä erilaisista yhdistelmistä kolme kansa-määritelmää. Diderot'n mukaan kansa (*nation*) on: "A collective term, used for a considerable number of people inhabiting a certain extent of land, confined within fixed limits, and under the same government" (ks. Leerssen 1986, 25). Dr. Johnson's Dictionaryn (1755) mukaan kansa (*nation*) on "A people distinguished from another people; generally by their language, original, or government" (mt., 18). Ernest Renanin (1882) mukaan "A nation is therefore a large-scale solidarity, constituted by the feeling of the sacrifices that one has made in the past and of those that one is prepared to make in the future" (Renan 1994, 19).

Kansallisvaltion identiteettiä on perusteltua pitää diskursiivisena ja symbolisena kokonaisuutena, jonka sisällöstä neuvotellaan jatkuvasti eri tasoilla. Sitä koskevien ilmaisujen totuusarvo ei ole mielekäs tieteellisen tutkimuksen ensisijainen kohde (ks. Leerssen 1992). Systemaattinen ja perusteellinen analyysi on kuitenkin mahdollista ainoastaan kunkin tutkimusalanaisen tapauksen rakenteellista ja historiallista taustaa vasten. Konstruoitu identiteettikin on jossain määrin riippuvainen todellisista olosuhteista, joita se ei voi täysin jättää huomiotta menettämättä uskottavuuttaan (Frijhoff 1992, 625). Kansallisen identiteetin vetovoima ja siihen sisältyvä poliittinen potentiaali perustuu nimenomaan sen kapasiteettiin esittää kansa vakuuttavasti todellisena yhteisönä.

Tapausten kontekstualisointi ainakin relevanteilta osin ennen tekstien tms. analyysiä vahvistaa tulkinnallisia johtopäätöksiä ja määrittää eräänlaiset reunaehdot, joiden ylittäminen ei ole todennäköistä. Samanaikaisesti on tietenkin pidettävä mielessä, että esimerkiksi tilastollinen informaatio väestön rakenteesta on jo ”välittynyt” tietoa todellisuudesta, jonka taustalla ovat omat kategorisoinnit ja yhteisömääritelmät. (Vrt. alueen identiteettiä koskevasta objektiivisesta (tieteelliset luokitukset) ja subjektiivisesta (alueen imago) osasta Paasi 1986, 35.)

Identiteettipolitiikka

Kansallisvaltion identiteettikentän moniulotteisuus osoittaa käsitteen sisällöllisen alueen laajuuden. Kansa ja kansallinen identiteetti eivät koskaan ole itsestäänselviä ja yksiselitteisiä käsitteitä, vaan aina on olemassa vaihtoehtoja esittää niiden määritelmä ja kuvaus toisin. Kansallisvaltion identiteettiä määrittelevällä ja kuvaavalla henkilöllä on aina valittavanaan lukuisia vaihtoehtoisia malleja: kansallisten komponenttien erilaisia kombinaatioita, identiteettikäsitteen ulottuvuuksien erilaisia korostuksia ja painotuksia sekä komponenttien ja ulottuvuuksien erilaisia yhdistelmiä.

Kansalliset identiteetit eivät siis poikkea toisistaan ainoastaan sisällöllis-deskriptiivisesti, vaan myös muodollis-määritelmällisesti. Juuri nämä jälkimmäiset erot ovat poliittisesti merkityksellisiä. Kansallisvaltion identiteettipolitiikan näkökulmasta esimerkiksi valtion asema

kansainvälisessä järjestelmässä, kansallisen kulttuurin, mentaliteetin tai kansanluonteen peruspiirteet ja väestön alkuperää koskevat käsitykset eivät ole kiinnostavia sinänsä, vaan ainoastaan sen kautta, että ne yleensä implikoivat tiettyntyyppistä kansallisvaltiollista identiteettiä. Nimenomaan näillä erityyppisillä identiteeteillä on käytännöllisiä seurauksia yksilön, ryhmän ja valtion tasolla.

Klaus Sondermannin mukaan kansallinen identiteetti on aina depolitisoivaa, koska se supistaa toimintatilaa ja sulkee pois vaihtoehtoja (Sondermann 1997, 135). Kuitenkin kansallisen identiteetin konstruointi ja hyväksikäyttö on poliittista juuri siinä mielessä, että se on aina toimintaa, jossa tehdään (enemmän tai vähemmän tietoisia) valintoja. Yhdenkään valtion kansallisvaltiollinen konteksti (ks. yllä) ei määrrä suoraan tiettyntyyppistä identiteettiä.

Tähän sisältyy samalla näkemys, että kansallinen identiteetti on mahdollista määritellä tavalla, joka ei ole ahdsamielinen, pakottava ja xenofobinen, vaan joka mahdollistaa poikkeavuuden suvaitsemisen, erojen kokemisen suhteellisina sekä itseironian tai -kriitikin (ks. Saukkonen 1997; Hannula 1997, 118-121). Tämän mahdollisuuden havaitseminen on välttämätön edellytys käytännöllisille pyrkimyksille lisätä esimerkiksi suvaitsevaisuutta ja avoimuutta kansallisvaltion tasolla. Lisäksi se tarjoaa paremmat edellytykset arvioida kansallisen identiteetin toiminnallisesti myönteisiä ja poliittisesti merkityksellisiä vaikutuksia, esimerkiksi lojaaliutta ja solidaarisuutta.

Edellä esitetystä kansallisen identiteetin laajasta ymmärtämisestä voidaan seuraavaksi rajata ja täsmentää kansallisvaltion identiteettipolitiikan kysymyksenasettelua. Kansallisvaltion identiteetissä nivoutuvat toisiinsa kaksi tapaa käyttää termiä politiikka. Toisaalta *identiteettipolitiikka*, yleensä identiteetinmuodostukseen liittyvä poliittisuus sekä toisaalta valtion toimialaan ja funktioihin liittyvä *poliittisten instituutioiden politiikka*.

Identiteettipolitiikkakin leviää käsitteenä laajalle alueelle, koska sekä ”identiteetti” että ”politiikka” voidaan ymmärtää lukuisilla eri tavoilla. Identiteettipolitiikan yhtenä keskeisenä premissinä voidaan pitää konstruktivistista käsitystä identiteeteistä, jonka mukaan identiteetit ovat inhimillisen toiminnan seurausta tietyissä olo-

suhteissa ja vaativat jatkuvaa uudelleentuottamista ja muokkaamista. Konstruoinnilla voidaan viitata sekä tietoiseen ja päämäärähakuiseen käsitysten ja symbolien tuottamiseen (esim. traditioiden keksiminen, Hobsbawm & Ranger (toim.) 1993) että usein tiedostamattomaan identiteettien sosiaaliseen rakentumiseen (Berger & Luckmann 1971).

Toinen edellytys on ajatus identiteettien käytännön merkityksestä poliittisessa, sosiaalisessa ja taloudellisessa toiminnassa. Identiteetti ei tästä näkökulmasta anna yksilölle tai ryhmälle ainoastaan käsitystä ”itsestä”, vaan myös mahdollisuuden toimia erilaisten intressien turvaamiseksi ja tavoitteiden saavuttamiseksi. Identiteetin omaava subjektiuserkkitsee myös mahdollisuutta poliittiseen toimijuuteen. Identiteettipolitiikalla voidaan siten viitata esimerkiksi uusien sosiaalisten ja poliittisten liikkeiden pyrkimykseen saavuttaa hyväksyntä ja toiminnan oikeus ”standardista” poikkeavalle identiteetilleen (ks. esim. Agnew 1997, 249).

Mutta toisaalta identiteettipoliittinen lähestymistapa voidaan kohdistaa kollektiivisten identiteettien konstruointiin liittyviin poissulkemismekanismiin, jotka seuraavat identiteettien rakentumisesta toiseuden määrittämisen kautta sekä yhteisön sisällä jäsenten hierarkkiseen kategorisointiin identiteettiin perustuvien kriteerien nojalla (ks. esim. Pulkkinen 1996, 147-151; Anttonen 1996b, 23-24). Kolmas identiteettipoliittinen lähestymistapa liittyy puolestaan siihen, millaisia sosiaalisia, taloudellisia ja poliittisia seurauksia on tiettyssä yhteisössä vallitsevilla käsityksillä siihen kuuluvien yksilöiden identiteetistä sekä yhteisön kollektiivisesta identiteetistä. Tällöin kysymys voi olla esimerkiksi tietyyntyyppisten yksilösubjektien tuottamisesta osana hallinnollisen yksikön vallankäyttöä (ks. esim. Hänninen 1998, 108-109).

Tätä monikasvoista identiteettipolitiikkaa yritän täsmentää nimenomaan kansallisvaltion identiteettiin liittyvien tärkeimpien tutkimuskohteiden ja kysymyksenasettelujen saamiseksi esille. Pertti Anttonen on soveltanut identiteettipolitiikan keskeisiä kysymyksiä kulttuuri-identiteettiin ja nostanut esille kolme poliittisuuden aspektia. Anttonen mukaan tietoisuus siitä, että identiteetinmuodostus on prosessi, joka kuuluu tiettyihin ajallisiin ja paikallises-

ti erityisiin olosuhteisiin, on jo levinnyt laajalle tutkijoiden keskuudessa. Tämä ei kuitenkaan hänen mukaansa riitä. Kulttuuri-identiteetti on sen muodostumiseen liittyvien spatiaalisuuden, temporaalisuuden ja modaalisuuden lisäksi poliittinen erityisesti siksi, että sen syntyprosessi vaatii motivaation, päämäärän ja argumenttiivisen tavoitteen. Kulttuuri-identiteetin konstituution ongelmat eivät näin ollen pääty kysymyksiin *missä, milloin ja kuinka*, vaan lisäksi on pohdittava kysymystä *miksi*. Jakamalla ihmisiä kategorioihin esimerkiksi kansallisuuden, syntyperän, elämäntavan, kielen tai asuinpaikan suhteen ei ainoastaan tuoteta eroja ”meidän” ja ”muiden” välillä, vaan samalla tehdään valintoja sen suhteen, miksi juuri tämäntyyppisiä eroja tehdään. (Anttonen 1996b, 17.)

Kansalliseen identiteettiin sovellettuna kyse on siis siitä, millä perusteella, oikeutuksella ja motivaatiolla kansa (usein julkilausumattomasti) määritellään tietyllä tavalla. Valtion institutionaalaisella tasolla tämä tarkoittaa esimerkiksi kansalaisoikeuksien saamisen kriteerejä, yhteisön sosiaalisen vuorovaikutuksen tasolla erilaisia sisään- ja poissulkemisen mekanismeja sekä molemmilla tasoilla näiden kriteerien ja mekanismien taustalla olevia argumentatiivisia käsityksiä. Esimerkiksi, miksi valtion pitäisi olla kulttuurisesti yhtenäinen ja mihin perustuu käsitys, jonka mukaan samaa äidinkieltä puhuvat ihmiset ymmärtävät parhaiten toisiaan?

Toiseksi Anttonen huomauttaa, että traditio ja historia ovat sinänsä poliittisesti ladattuja käsitteitä, eivät itsestäänselvyyksiä. Anttonen mukaan kulttuuri-identiteettejä koskevissa tutkimuksissa on ollut taipumus sivuuttaa sitä identiteettipolitiikkaa ja poliittista dynamiikkaa, jossa paikallisia ja ryhmäidentiteettejä on muodostettu. Keskeisessä asemassa on ollut kulttuuri-ilmioille annettu traditaalisuus, joka nimenomaan on vahvistanut käsityksiä kollektiivisista kulttuuri-identiteeteistä. Meneisyys ei kuitenkaan ole luonnostaan esiintuleva ilmiö, vaan se täytyy aktiivisesti tuottaa. Historiallisen jatkuvuuden tuottaminen on samanaikaisesti identiteettiä tuottava prosessi. (Anttonen 1994, 19-21; vrt. Knuutila 1994, 28-38.)

Kansallisvaltion historia, joka yhdistää eri tasoilla kulkevat poliittisten instituutioiden,

luonnonolojen, väestökokonaisuuksien ja kulttuuripiirteiden historiat ja esittää ne tietyn ihmisryhmän ”meidän historianamme”, tuottaa kyseisen ihmisryhmän kollektiivista identiteettiä, ylläpitää käsitystä kansallisvaltion monitasoisesta sisäisesti integroituneesta olemassaolosta sekä rajaa historian omistavat ”meidät” sen ulkopuolisista. Samalla siinä osoitetaan, mitkä nykyisyyden ilmiöt ja piirteet kuuluvat perinteeseen, mitkä taas eivät. Jatkuvuuden viitoittaminen osoittaa ”temporaalisen normaaliuden” siinä missä rajalinjojen vetäminen meidän ja muiden välillä esimerkiksi elämäntavallisten piirteiden nojalla tuottaa käsityksen ”spatiaalisesta normaalista”.

Tähän liittyvät myös paljon käytetyt kansallisen tai kansakunnan muistin käsitteet. Narratiivisen identiteetin teoriassa on korostettu muistin merkitystä identiteetinmuodostukselle jopa siten, että identiteettiä ja muistia on saatettu pitää toistensa synonyymeinä. Kansalla ei kuitenkaan voi olla yksilön kognitiivisia ominaisuuksia: tietoisuutta, tajuntaa tai muistia. Kansa ei siten voi pohtia olemustaan, verrata itseään muihin, muistaa tai unohtaa – vaan kaikissa näissä tapauksissa tietyt yksilöt analysoivat, vertailevat ja muistelevat ”kansan nimissä”. Kollektiivisen muistin käsitteen yhteydessä tulee siten kysyä, ketkä saavat edustaa yhteisön muistia sekä millaisia yhteisöjä ja millaista yhteisöllisyyttä muistoilla luodaan (ks. Nyysönen 1998; vrt. Kantola 1997).

Kolmantena kulttuuri-identiteettiin kuuluvana poliittisuutena Anttonen mainitsee hierarkkisten sosiaalisten suhteiden manifestaation ja konstituution (Anttonen 1996b, 24). Ryhmänsisäisestä manifestaatiosta ja konstituutiosta on kysymys esimerkiksi silloin, kun kulttuuri-identiteettiin liittyvää retoriikkaa, symboliikkaa ja rituaaleja käytetään hyväksi valta-asetelmien esittämiseksi ja ylläpitämiseksi. Dominic Bryanin mukaan Pohjois-Irlannin Oranialaisveljeskunnan johtajat käyttävät tradition käsitettä ja ideaa ylläpitääkseen oman vaikutusvaltansa rituaalisten tapahtumien suhteen (ks. Anttonen 1996b, 23). Koska pieninkään kansa ei voi koskaan esiintyä kokonaisuudessaan eikä puhua yksiaanisesti puolestaan, identiteettipolitiikan näkökulmasta on kysyttävä, ketkä ovat ”kansanjohtajia” tai ”kansan tulkkeja” ja mihin oikeutukseen nämä hierarkkiset asemat perustuvat.

Sosiaalisen hierarkian manifestaatioon ja konstituutioon liittyy myös kysymys, mikä sosiaalinen ryhmä tai kategoria saa oikeuden edustaa ”aitoa” kansaa ja millaisia poliittisia, taloudellisia ja sosiaalisia seurauksia tällä oikeudella on. Erityisesti valtiollisilla resursseilla varustettu identiteettiprosessi tuottaa lisäksi yksilöitä ja ryhmiä kategorisoidessaan ja arvottaessaan eriarvoisuutta ja hierarkiaa siten, että kelpoisiksi identiteetin osatekijöiksi valitaan ainoastaan tietyt traditiot ja piirteet, kun taas hylättyjen traditioiden ja piirteiden edustajat jäävät lievimmillään vaille julkista tukea, pahimmillaan joutuvat vainon kohteiksi.

Kansallinen identiteetti ja valtio

Yllä esiteltyä identiteettipolitiikkaa on periaatteessa mahdollista analysoida suhteellisen irrallaan poliittisista rakenteista sekä instituutioista ja niiden toiminnasta. Edellä on kuitenkin noussut esille kansallisen identiteetin erityyppisiä kontakteja valtioon. Tätä yhteyttä korostaa jo identiteettipolitiikan sijaitseminen käytännössä jonkin valtion rajojen sisällä ja instituutioiden puitteissa. Anttonen sanoin: *“Cultural identities are political also because their constitution takes place within and in direct relationship with political events and actions, political processes, legislation, minority and majority policies, local, regional and national politics, and first and foremost, state policies and politics.”* (Anttonen 1996b, 24.)

Korostamalla kansallista identiteettiä kansan identiteettinä tai kulttuuri-identiteettinä on usein laiminlyöty sekä kansan että kulttuurin kontekstualisointi valtioon (Anttonen 1996b, 25). Poliittisten instituutioiden ja prosessien tuominen mukaan aiheilyyteen avaa kansallisen identiteetin poliittisuudelle uusia ja hyvin konkreettisia näkökulmia sekä samalla painottaa eräiden politiikan tutkimuksen kohteiden yhtä lailla laiminlyötyä identiteettipolitiittisuutta (vrt. Lundgren 1998).

Kansallisen yhteisön ja kansallisvaltion välinen suhde on vastavuoroinen ja hyvin monimuotoinen. Valtio on tunnetulla tavalla edesauttanut väestönsä rakentumista yhteenkuuluvuuden tunteen sitomaksi kansakunta-yhteisöksi esimerkiksi parantamalla liikenneyhteyksiä, lisäämällä poliittisia, taloudellisia ja so-

siaalisia oikeuksia, kehittämällä isänmaallisuuteen kasvattavaa yhtenäiskoulutusta, luomalla edellytyksiä modernille poliittiselle julkisuudelle, säätämällä yleisen asevelvollisuuden sekä tehostamalla verotusta ja muuta hallintoa. Toisaalta valtio vaikuttaa yhä väestön koostumukseen ja kansalliseen kulttuuriin esimerkiksi sallimalla, kannustamalla tai kieltämällä etnisyyden eri muotoja rajojensa sisällä, tekemällä myönnytyksiä ja rajoituksia ulkomaalaispolitiikkaan, tukemalla tiettyjä taitteen ja kulttuurielämän muotoja tai sisältöjä sekä jakamalla taloudellisia edellytyksiä erilaisiin ”kansallisiin” hankkeisiin kuten monumentteihin, muistojuhlisiin, tutkimushankkeisiin ja televisioproduktioihin.

Konkreettisina tapauksina kulttuurisesti tai genealogisesti määritellyn kansan tai kansallisen kulttuurin poliittisesta relevanssista voi mainita esimerkiksi inkeriläisten määrittelemisen paluumuuttajiksi (ja siis suomalaisiksi) sukujuurien perusteella (ks. Laari 1997), saamelaiskäräjiin liittyvän kysymyksen saamelaisuuden määritelmästä (ks. Tuulentie 1997), kansallista kulttuuria koskevien käsitysten merkityksen toteutetulle kulttuuripolitiikalle (ks. Heiskanen 1995, 34–38, 51–52) ja alkoholipolitiikan perustelemisen suomalaisilla juomatavoilla ja ”huonolla viinapäällä” (ks. Peltonen 1992).

Edellä mainitut esimerkit liittyvät lähinnä valtion sisäpolitiikkaan. Mutta yhtäläillä kansallista identiteettiä koskevat näkemykset vaikuttavat valtion ulkopolitiikkaan sekä yleensä valtion asemaa koskeviin käsityksiin. Kysymys on ennen muuta valtioiden välisten suhteiden tulkinnan kulttuurisista ulottuvuuksista esimerkiksi siten, että toinen valtio koetaan tietyn valtion sisäisessä diskurssissa ratkaisevasti erilaisena ja se saa mahdollisesti viholliskuvan tai vihollisen roolin (vrt. Harle 1994). Carl Schmittin mukaan poliittinen määrittäminen juuri kansojen (organisointuneiden poliittisten entiteettien) keskinäisenä vihollisuutena (ks. Ojakangas 1997, 6).

Kansallisvaltion identiteettipolitiikka

Kansallisvaltion identiteetti sisältää siis useita poliittisia kiinnekohtia, joiden tosiasiallinen merkityksellisyys vaihtelee eri aika- ja paikka-yhteyksissä ja joita voidaan tutkia kutakin erikseen. Kokonaisvaltaisesti tarkasteltuna kansal-

lisvaltion identiteettipolitiikassa on kysymys niistä tilanteista, joissa identiteettipolitiikka kohtaa valtion poliittisena järjestelmänä tai toimijana kansainvälisessä järjestelmässä.

Kansallisvaltion identiteettipolitiikan keskiössä ovat siten ilmaiset, joissa valikoidut alueelliset, kulttuuriset, genealogiset tai yhteensuuluvuuden tunteeseen nojaavat käsitykset kansallisesta yhteisöstä liitetään osaksi valtion asemaa ja ominaisuuksia ja joissa muodostetaan erilaisia käsityksiä kansallisvaltiollisen kokonaisuuden sisäisestä yhtenäisyydestä, ulkoisesta erottautumisesta ja ajallisesta jatkuvuudesta.

Eriteltyinä keskeisiä tutkimuskohteita ovat ensinnäkin kansan, kulttuurin ja valtion kietoutuminen toisiinsa kombinaatioksi, joka tuottaa käsityksen kansallisvaltion genealogisesta ja kulttuurisesta yhtenäisyydestä. Laaja ihmisyyhteisö on aina heterogeeninen, vaikka kaikki sen jäsenet puhuisivat samaa kieltä ja tunnustaisivat samaa uskontoa. Tästä syystä on kansallista identiteettiä koskevien ilmaisujen analysoinnissa kiinnitettävä huomio siihen, mitä erilaisuuksia siirretään kansallisen yhteisön marginaaliin tai suljetaan sen ulkopuolelle sekä miten tämä marginalisointi tai poissulkeminen vaikuttaa poliittisiin, taloudellisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin oikeuksiin.

Toinen tutkimuskohde liittyy tietyn kansallisen identiteetin erottautumiseen poliittis-kulttuuris-maantieteellisestä kontekstistaan, identiteettiä konstituovista Toisista. Vaikka väestöjen välillä voidaan todeta eroja esimerkiksi geneettisen perimän, kielen tai tapojen perusteella, nämä erot eivät oikeuta käsitykseen syvälisestä tai jyrkkärajaisesta Toiseudesta, jonka avulla toista kansallisuutta tai etnistä ryhmää voidaan pitää täysin vieraana, usein myös (paradoksaalisesti) alemmalla tasolla olevana, mikä puolestaan helpottaa sen määrittämistä myös viholliseksi ja alentaa väkivallankäytön kynnystä.

Kolmas tutkimuskohde liittyy siihen, mikä sosiaalinen ryhmä saa oikeuden edustaa (aitoa) kansaa. Jollekin sosiaaliselle kategorialle annettu mahdollisuus rinnastaa ryhmänsä ominaisuudet ja intressit kansallisiin ominaisuuksiin ja intresseihin tarjoaa merkittävän retorisen potentiaalinen poliittisessa kielenkäytössä. Kansalliseen retoriikkaan sisältyy samalla usein impliittisiä käsityksiä yhteisön sisäisestä

hierarkiasta ja ”kansanjohtajista”. Näin ollen on myös tutkittava, kenellä on oikeus puhua ”kansan” äänellä tai sen nimissä.

Yllämainittuja tutkimuskohteita voidaan läheteä tarkastelemaan avaamalla kansallisvaltion identiteettiä rakentavia ilmaisuja kahden perustavanlaatuisen kysymyksen avulla:

1) Mikä on kansallisvaltion identiteettiä konstituovien määritelmien ja deskriptioiden kansa?

2) Millainen on (muodoltaan tai tyypiltään) määritelmien ja deskriptioiden rakentama kansallisvaltion identiteetti?

Ensimmäinen kysymys (mikä on kansa) täsmentyy edelleen kolmeksi alakysymykseksi: a) mitä kansalla ja kansallisella tarkoitetaan eri yhteyksissä?; b) miten kansa-käsitteen eri komponentit yhdistyvät eri ilmaisuissa?; c) kenestä puhutaan kun kansan yhteydessä puhutaan ”meistä”? Toinen kysymys (millainen on identiteetti) täsmentyy samoin kolmeksi alakysymykseksi: a) millainen on identiteetin sisältämä käsitys yhtenäisyydestä?; b) millainen on identiteetin sisältämä käsitys erottautumisesta?; c) millainen on identiteetin sisältämä käsitys jatkuvuudesta? Vastaamalla aluksi näihin kysymyksiin voidaan edetä hienovaraisempiin kysymyksenasetteluihin.

LÄHTEET

- Agnew, John (toim.) (1997): *Political geography. A Reader*. Arnold, London ym.
- Alapuro, Risto (1987): De intellektuella, staten och nationen. *Historisk Tidskrift för Finland* 72:3, s. 456-479.
- Anttila, Jorma (1996): Onko suomalaisuudessa samastumiskohteena mitään erityistä? Teoksessa Laaksonen, Pekka & Mettomäki, Sirkka-Liisa (toim.): *Oikaamme siis suomalaisia*. SKS, Helsinki.
- Anttila, Jorma (1997): Kansallisen identifioitumisen motiiviperustaa etsimässä. *Psykologia* 32:2, s. 84-92.
- Anttonen, Pertti (1996a): Myyttiset uhkakuvat ja puolustuseetos Suomen ja suomalaisuuden konstituoinnissa. *Elektroloristi* 3:2, <http://cc.joensuu.fi/~loristi/>
- Anttonen, Pertti (1996b): Introduction: Tradition and Political Identity. Teoksessa Anttonen, Pertti (toim.): *Making Europe in Nordic Contexts*. NIF Publications 35, Turku.
- Bendix, Reinhard (1969): *Nation-building and Citizenship*. Doubleday & Company Inc., New York.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1971): *The Social Construction of Reality*. Penguin Books, London.
- Berndtson, Erkki (1994): Valtiot hajoavat ja yhdyntävät - mitä tapahtuu vertailevalle politiikan tutkimukselle? *Politiikka* 36:2, s. 96-108.
- Berndtson, Erkki (1995): *Politiikka tieteenä*. Valtionhallinnon kehittämiskeskus, Helsinki.
- Bloom, William (1990): *Personal Identity, National Identity and International Relations*. Cambridge University Press, Cambridge ym.
- Büchi, Rolf (1997): Nationalismi luonnollistamisprosessina. *Tiede & edistys* 22:4, s. 317-328.
- Camilleri, Joseph E. & Falk, Jim (1992): *The End of Sovereignty?* Edward Elgar, Aldershot/Brookfield.
- Connor, Walker (1994/1978): A Nation is a Nation, is a State, is an Ethnic Group, is a... Teoksessa Hutchinson, John & Smith, Anthony D. (toim.) 1994.
- Dogan, Mattei & Pelassy, Dominique (1984): *How to Compare Nations: Strategies in Comparative Politics*. Chatham House Publishers, Chatham.
- Donner, Jörn (1969): *Uusi Maammekirja*. Otava, Helsinki.
- Elbers, Frank & Fennema, Meindert (1993): *Racistische partijen in West-Europa*. De Stichting Burgerschapskunde, Leiden.
- Enzensberger, Hans Magnus (1970): Darmstadt, 19 Oktober 1963. Teoksessa *Duitsland, Duitsland onder andere*. A.W.Bruna & Zoon, Utrecht/Antwerpen.
- Erikson, Erik H. (1950): *Childhood and Society*. W.W.Norton & Company Inc., New York.
- Erikson, Erik H. (1971): *Ungdomens identitetskriser*. Natur och Kultur, Stockholm.
- Frijhoff, Willem (1992): Identiteit en identiteitsbesef. *BMGN* CVII:4, s. 614-634.
- Giddens, Anthony (1991): *Modernity and Self-Identity*. Polity Press/Basil Blackwell, Cambridge/Oxford.
- Hannula, Mika (1997): *Self-understanding as a Process*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja B, osa 222, Turku.
- Harle, Vilho (1991): *Hyvä, paha, ystävä, vihollinen*. Rauhan- ja konfliktitutkimuslaitos. Tutkimuksia, No 44, Tampere.
- Harle, Vilho (1994): 'Viholliskuvan', 'vihollisen' ja 'toisen' käsitteistä sekä niiden keskinäisistä suhteista. *Politiikka* 36:4, s. 229-239.
- Heiskanen, Ikka (1995): Development of Finnish Cultural Policy: an Outline. Teoksessa *Cultural Policy in Finland*. National Report. The Arts Council of Finland, Research and Information Unit, Helsinki.
- Hirst, Paul (1997): Challenges of Globalisation to the Nation State. *Politiikka* 39:1, s. 3-13.
- Hobsbawm, Eric & Ranger, Terence (toim.) (1993): *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hobsbawm, Eric (1993): *Nations and Nationalism since 1780*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hutchinson, John & Smith, Anthony D. (toim.) (1994): *Nationalism*. Oxford University Press, Oxford/New York.
- Hänninen, Sakari (1998): Kamppailu identiteetistä. Teoksessa Hänninen, Sakari (toim.): *Missä on tässä?* Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 18. SoPhi, Jyväskylä.

- James, William (1952): *The Principles of Psychology*. William Benton, Chicago/London/Toronto.
- Jansson, Jan-Magnus (1970): *Politiikan teoria*. Tammi, Helsinki.
- Joenniemi, Pertti (1993): Euro-Suomi: rajalla, rajojen välissä vai rajaton? Teoksessa *Joenniemi, Pertti ym.*
- Joenniemi, Pertti, Alapuro, Risto & Pekonen, Kyösti: *Suomesta Euro-Suomeen*. Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitoksen tutkimustiedote No. 53. TAPRI, Tampere.
- Kantola, Anu (1997): *Suomalaisuuden siteet: kansallisen yhteenkuuluvuuden ja hallinnan dramaturgia*. Lisensiaatintutkimus. Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta.
- Kaunismaa, Pekka (1997): Keitä me olemme? *Sosiologia* 34:3, s. 220-230.
- Kemiläinen, Aira (1964): *Nationalism*. Studia historica Jyväskyläläisiä III, Jyväskylä.
- Knuuttila, Seppo (1994): *Tyhmän kansan teoria*. SKS Tietolipas 129, Helsinki.
- Koch, Koen (1991): Herlevend nationalisme in Middenen Oost-Europa. Teoksessa Zwaan, Ton ym. (toim.): *Het Europees labyrint*. Boom/SISWO, Amsterdam.
- Korhonen, Teppo (1993): Saatteeksi. Teoksessa Korhonen, Teppo (toim.): *Mitä on suomalaisuus?* Suomen antropologinen seura, Helsinki.
- Kosonen, Pekka (1992): National Welfare State Models in the Face of European Integration. *History of European Ideas* 15:1-3, s. 47-54.
- Laari, Outi (1997): Suomi ja inkerinsuomalaiset - etnisyys velvoittaa? *Tiede & edistys* 22:4, s. 302-317.
- Laeyendecker, L. (1974): *Identiteit in discussie*. Boom, Meppel.
- Leerssen, Joep (1986): *Mere Irish & Fior-Ghael*. Johns Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- Leerssen, Joep (1991): Mimesis and Stereotype. Teoksessa Leerssen, Joep & Spiering, M. (toim.) *National Identity - Symbol and Representation*. Rodopi, Amsterdam/Atlanta.
- Leerssen, Joep (1992): Image and Reality - and Belgium. Teoksessa Leerssen, Joep & Syndram, Karl Ulrich (toim.): *Europa Provincia Mundi*. Rodopi, Amsterdam.
- Levita, J. de (1965): *The Concept of Identity*. Mouton & Co., Paris/The Hague.
- Liebkind, Karmela (1992): Ethnic Identity - Challenging the Boundaries of Social Psychology. Teoksessa Breakwell, Glynis M. (toim.): *Social Psychology and the Self Concept*. Surrey University Press, London ym.
- Lundgren, Åsa (1998): *Europeisk identitetspolitik. EU:s demokratibistånd till Polen och Turkiet*. Acta Universitatis Upsaliensis 127, Uppsala.
- Mlinar, Zdravko (1992): Introduction. Teoksessa Mlinar, Zdravko (toim.): *Globalization and Territorial Identities*. Avebury. Aldershot ym.
- Nyssonen, Heino (1998): Muistopolitiikka - pelkkä anakronismiko? *Esitelmä XXX Politiikan tutkimuksen päivillä*. 8.-9.1.1998 Jyväskylä.
- Ojakangas, Mika (1997): Sota poliittisen ehtona: Carl Schmittin pluriversum. *Kosmopolis* 27:3, s. 5-16.
- Offe, Klaus (1996): *Modernity and the State*. Polity Press/Basil Blackwell, Cambridge/Oxford.
- Paasi, Anssi (1984): Alueellisen identiteetin sosiaalinen sisältö. *Suomen antropologia* 9:2, s. 50-57.
- Paasi, Anssi (1986): *Neljä maakuntaa*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja, N:o 8, Joensuu.
- Paloheimo, Heikki & Wiberg, Matti (1997): *Politiikan perusteet*. WSOY, Porvoo.
- Pekonen, Kyösti (1993): Suomen representoiminen EY-puhunnassa. Teoksessa *Joenniemi, Pertti ym.*
- Peltonen, Matti (1992): Suomalaisuus ongelmana. Teoksessa Rahikainen, Marjatta (toim.): *Suuri muutos. Suomalaisen yhteiskunnan kehityspiirteitä*. Helsingin yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Pesonen, Pertti, Sankiaho, Risto & Borg, Sami (1993): *Vaalikansan äänivalta*. WSOY, Porvoo.
- Pulkkinen, Tuija (1996): *The Postmodern and Political Agency*. Department of Philosophy, University of Helsinki.
- Renan, Ernest (1994): What is a nation? Teoksessa Bhabha, Homi K. (toim.): *Nation and Narration*. Routledge, London/New York.
- Saukkonen, Pasi (1996): Identiteetti ja kansallinen identiteetti. *Kosmopolis* 26:4, s. 5-19.
- Saukkonen, Pasi (1997): Intellektuaalinen rooli ja kansallinen identiteetti. Teoksessa Karkama, Pertti & Koivisto, Hanne (toim.): *Älymystön jäljillä*. SKS Tietolipas 151, Helsinki.
- Schlesinger, Philip (1987): On national identity: some conceptions and misconceptions criticized. *Social Science Information* 26:2, s. 219-264.
- Smith, Anthony D. (1991): *National identity*. Penguin Books, London ym.
- Somers, Margaret R. (1994): The narrative constitution of identity: A relational and network approach. *Theory and Society* 23:5, s. 605-649.
- Sondermann, Klaus (1997): Reading politically: national anthems as textual icons. Teoksessa Carver, Terence & Hyvärinen, Matti (toim.): *Interpreting the political*. Routledge, London/New York.
- Sankiaho, Risto & Säynäsallo, Erika (1994): Suomalaisuus, kansainvälisyys ja EU-jäsenyys. Teoksessa Pesonen, Pertti (toim.): *Suomen EU-kansanäänestys 1994*. Ulkoasiainministeriö, Eurooppatiedotus, Helsinki.
- Tiilikainen, Teija (1997): *Europe and Finland: defining the political identity of Finland in Europe*. Väitöskirja. Åbo Akademi.
- Topelius, Zacharis (1981): *Maamme kirja* (Vesa Mäkinen, toim.). WSOY, Porvoo ym.
- Tuulentie, Seija (1997): *Kansallinen identiteetti ja saamelaiskysymys: suomalaisuuden ja saamelaisuuden rakentuminen saamelaisten oikeuksia koskevista lakiehdotuksista käydyissä keskusteluissa*. Lisensiaatintyö. Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta.
- Vaarakallio, Tuula (1997): Rodun ja kulttuurin raja- mailla. *Politiikka* 39:2, s. 79-91.
- Waever, Ole (1995): Turvallisuuden identiteetti - identiteettien turvallisuus. *Kosmopolis* 25:1, s. 7-37.